

298. Rákóczifalva, Rokkant-föld I.

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) B, LT, Sza, Ge, A, Á

A megelőző feltárássorozat a Vásárhelyi-terv részét képező töltésáthelyezéshez kapcsolódott. A 3. sz. lelőhely a Tisza első partja, nagyjából É-D-i irányból kíséri az árter peremén folydogáló Bivaly-tói csatornát. A part gyakorlatilag teljes egészében lelőhely, az építendő töltés és az erdősáv keresztezi a lelőhelyvonalat. A 18 000 m²-t meghaladó területen 562 régészeti objektumot tártunk fel, melyek kilenc régészeti korszakból származnak.

Az objektumok közül az árkok keresztül-kasul kanyarogtak az egész felszínen, koruk változatos, gyakran – leletanyag híján – meg sem határozható. Víz elvezetésére áshatták azokat minden időben, beleértve az újkori, mára már elpusztult tanyák lakóit is.

A legkorábbi megtelepedők a *késő bronzkori halomsíros kultúra* képviselői. Feltárásunkon a szelvény É-i sarkában a kultúra településének szélét sikerült megfogni négy, a korszakba tartozó hulladékgödör gazdag kerámiaanyagával, kisebb bronztárgyaival. A település valószínűleg a Bivaly-tói csatorna partján szelvényüinktől É-ra húzódik. Ugyancsak a szélét kaptuk el a késő bronzkori Gáva-kultúra urnatemetőjének a szelvény ÉK-i szélén. A feltárt egyetlen sír csodálatosan fényezett kannelúradíszes urnája a korszak fazekasságának remeke.

Négy objektum (1 földbe mélyített épület és 3 hulladékgödör) jelezte a *kelták* településének szélét. Az egyik, kerámiával teli gödör különleges, kevert leletanyaga a kelták és szkíták helyszínen való találkozásának bizonyítéka.

A lelőhely legintenzívebben lakott időszaka a *Kr. u. 3–5. századra*, a szarmaták és gepidák itt tartózkodására esik, a leletanyag alapján a megtelepedés folyamatosnak tekinthető.

A *szarmaták idejében* a földbe mélyített négyszögletes alapú házak, kisebb-nagyobb, sőt óriási méretű gödrök valósággal ontották a leletanyagot. A töredékek és állatcsontok mellett számos ép agyagedény, a római birodalom területéről származó import kerámia: mázas edények, terra sigillata töredékek kerültek elő. A 230 hulladékgödör mellett 11 földbe mélyített lakóházat, 1 kemencét, 2 kutat, 3 oszlopsort tártunk fel. Egy-egy gödörben sebtében eltemetett halott valószínűleg a gepida támadásról tanúskodik.

A szarmata telep legkülönösebb, mindeddig páratlan jelensége az a 23 gödörből, ill. azokat összekötő föld alatti kürtőkből álló füstölő-rendszer, mely az egész korabeli falut behálózta.

Etnikumhoz nehezen köthető, a szarmaták és a gepidák közötti átmeneti időszakot képviselt 2 árok, 1 földbe mélyített épület és 24 gödör.

A *gepida telep* 8 földbe mélyített lakóházából, 22 hulladékgödörből nem csak a szokásos edénytöredékekből álló leletgyűttes látott napvilágot, hanem bronzfibulák, díszített csontfésűk, orsógombok is. A gepida telephez tartozó, 8 sírből álló temetőt is feltártunk. A sírok két

sorban rendeződtek, a közelben több temetkezés nem fordult elő. Valamennyi halott koponyája torzított volt. A K-Ny-i tájolású sírokból csontfésűk, vaskések, vaslándzsa került elő.

Az *avarok* megtelepedését 3 földbe mélyített ház, 3 gödör és egy – egyelőre ismeretlen rendeltetésű – óriási méretű, vízgyűjtő ciszternába torkolló árok jelezte. Az avar telep déli irányban folytatódik.

A helyet magyar őseink is felfedezték az *Árpád-korban*, valószínűleg csak szórványos, tanyaszerű települést jelez egy kemencét magába foglaló építmény, 1 földbe mélyített lakóház és 3 hulladékgödör, bennük az egyik legjellemzőbb lelettel, a cserépbográcscsal.

A feltárt objektumok között szép számmal akadtak újkoriak, valamint – leletanyag hiányában – bizonytalan korúak.

CSÁNYI MARIETTA

299. Regéc, vár

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kö, Kú

A 2006. májusban végzett régészeti kutatás célja eredetileg a „Középső vár” K-i palotaszárnyának mindeddig fel nem tárt É-i helyiségeinek feltárása lett volna. Ennek előfeltétele az ezen helyiségeket határoló, több emelet magasan álló, de igen balesetveszélyes falak előzetes állagvédelme lett volna. Ez elmaradt, ezért olyan területekre koncentráltunk, ahol a helyreállítás továbbtervezéséhez szükséges érdemleges eredményekre számíthattunk. A munka zöme a „Középső vár” udvarán zajlott. Két helyiséget (15., 25. sz.) részben, ill. teljesen megtisztítottunk az omladéktól, két helyiségből (26., 27. sz.) pedig most szerezhettük az első információkat. Ez utóbbi helyiségek, kiegészülve a 15. számúval a már erősen elpusztult, ezért eddig jószerével teljesen ismeretlen Ny-i palotaszárnyhoz tartoznak.

Udvari szelvények

A „Középső vár” udvarának ÉNy-i sarkában 2004-ben feltárt területet bővítettük D felé. A területet viszonylag vékony, köves-habarcsos omladékréteg fedte, az egykori járószint barna, részben átégett felületű föld volt. Az omladékból előkerült leletanyag meglehetősen szegényes: zömében kis mennyiségű kora újkori kerámia. Valamennyi, a területet határoló fal törtkőből épült. Közülük relative a legidősebbnek a 15. helyiség K-i fala bizonyult, melynek déli sarkát tufakváderekből építették fel egykor. E fal vastagsága is eltér a többitől.

A 15. helyiség DK-i sarkához utólag épült hozzá a régészetileg eddig még nem vizsgált 28. helyiség K-i fala. E fal enyhe szögtöréssel kapcsolódik a 15. helyiség udvari falához. Vastagsága 80 cm, hossza 3,4 m. A fal tengelyében nyílik a 28. helyiség 125 cm széles ajtaja, melynek küszöbe és kerete egyelőre nem került elő. A jobb oldali kávéban keretfészkek sem látható, kérdés, hogy volt-e egyáltalán az ajtónak kő- vagy fakerete. A még fel nem tárt 28. sz. helyiség déli fala részben ma

is áll, így a szoba szélessége kiszerezhető: 3,7 m körül lehetett. A ma is álló déli falon dongaboltozat indításának helye látható, így állítható, hogy a teret az északi és a déli falra támaszkodó dongaboltozat fedte valaha. Mivel az ajtónyílásból igen sok téglá került elő, lehet, hogy a boltozat építőanyaga téglá volt.

A 28. helyiség K-i falához egyértelműen utólag épült hozzá a 27. helyiség É-i fala. Ez a 4,5 m hosszú fal maga is két periódusban épült. 140 cm hosszú Ny-i szakasza a 28. helyiséggel D felől szomszédos, ahhoz utólag hozzáépült, immár alapincézett, nagyobb méretű, téglalap alaprajzú helyiség ÉK-i sarka volt eredetileg. A 27. helyiséget e tér K-i fala elé építették hozzá oly módon, hogy a 27. helyiségbe vezető, mindössze 80 cm széles ajtó jobb oldali (Ny-i) káváját az alapincézett helyiség ÉK-i külső sarka alkotta. Keretfészek ebben az ajtóban sem látszott, küszöb pedig nem került elő. A 27. helyiség K-i, erősen lepusztult fala csupán 60 cm vastag, a tér kiszerezhető K-Ny-i belmérete mindössze 2,6 m.

Kutatásunk másik területe a K-i palotaszárny déli, a korábban már teljesen feltárt háromszatú épületrészhez utólag hozzáépített szakaszának É-i helyisége (25. sz.) előtti udvarszakasz volt. A területet vastag, D felé erősen vastagodó köves-habarcsos omladék fedte, mely teljesen eltakarta a 25. helyiség Ny-i falának meglehetősen csekély maradványait is. Az omladék alatt az udvar járósíntje barna föld volt.

A szelvény feltárása során előkerült a 25. helyiség ajtajának küszöbe az egykori kőkeretek fészkeivel. A befelé rézsűsen táguló ajtónyílás szoba felőli szélessége 140, küszöb mögötti szélessége 130 cm. A küszöb vastagsága 20 cm. A küszöb meglehetősen magasán helyezkedett el az udvar járósíntjéhez képest, ezért elé egy formátlan kőlapot helyeztek el fellépő gyanánt. A területen előkerült az ajtó jobb oldali (déli) szárkővének kibillent alsó eleme. A kőkeret kétkímatagos, reneszánsz faragvány. A 25. helyiség Ny-i falának déli végén, éppen a sarokban, megmaradt egy ablak déli kávája, a kőkeret fészkeivel együtt. Az ablak szélessége a fal nagyfokú lepusztultsága miatt ma már nem állapítható meg, helyzete azonban arra utal, hogy volt egy ugyanilyen ablak az ÉNy-i sarokban is.

Az omladékból előkerült leletanyag zömét sárga, vagy zöld mázas, valamint mázatlan kályhacsempe-töredékek alkották. A töredékek annak a habán cserépkályha-típusnak egyik változatát képviselik, melyek egymásba fonódó körökből – és a közöttük levő ornamentikus díszekből – alkottak végtelenített mustrát, s melyek szinte az egész Felvidéket, de a Partium egyes részeit is elárasztották a 17. sz. közepe táján, Pozsonytól Nagyváradig. Ezen a területen előkerült 24 faragott kő közül 18 kandallóból származó töredék. Nagyobb részük egy vagy több íves, egyik oldalán élszedett, vastag, rozettás díszítésű pálcataggal záródó konzol darabja, míg három töredék egy frízgerendához tartozik. Ez utóbbi szövegmezőjét egy-egy kímatag keretezi, a benne lévő felirathból egyelőre a kezdőszó két betűje (antiqua betűkkel írt DE) olvasható.

E faragványok kivétel nélkül tufakőből készültek. A fennmaradó 6 fragmentum között a már említett (szintén tufából faragott) ajtószárkó mellett egy vörös homokkőből készített reneszánsz szemöldökpárkány-darab mellett tufapárkány és tagozattöredékek találhatók.

A K-i szárny újabban feltárt helyisége

Teljesen megtisztítottuk az omladéktól a K-i szárny déli szakaszának legészakibb, 25. sz. helyiségét. A szobát igen vastag, köves-gyökeres omladék fedte, mely teljesen takarta K-i és Ny-i falát, s a déli falnak is csak egy rövid, Ny-i szakasza látszódott ki, így a helyiségnek korábban pontos alaprajzi elrendezése sem volt ismeretes. Tudható volt viszont, hogy a szoba alatt pince húzódik, melynek kőboltozata a tér közepe táján be van szakadva. A feltárás után kiderült, hogy egy kissé szabálytalan négyzet alaprajzú, nagyjából 5,6×5,6 m-es belvilágú térről van szó. Járósíntjét téglaburkolat fedte. A burkolat a falakkal párhuzamosan rakott, négyzetes, 20×20 cm-es, mázatlan téglákból készült. A burkolat nagyobb felületen az ÉK-i sarokban maradt meg, de kisebb foltokban az ÉNy-i és a DK-i sarokban is mutatkozott. A járósíntet az omladék alatt vastag, átégett réteg fedte, ami arra utal, hogy a helyiség gerendafödemes volt (födémgerendák fészkei sajnos a magasabban álló falakban sem maradtak meg).

A szoba 1 m vastag Ny-i fala csak csekély magasságig maradt meg, a bejárati ajtó É-i kávája teljesen el is pusztult. A szoba É-i fala az emelet magasságáig áll. Alsó részén az ÉNy-i sarokban a falsíkból még 33 cm-t kiugró, majd a K felé a felmenő fal síkjába simuló, a járósínt fölé 40 cm-rel emelkedő padka került elő. Funkciója ismeretlen. A fal földszinti szakaszát nyílás nem töri át, az emeleti szakasz tengelyében azonban széles kiomlás jelzi, hogy ott egykor ajtó nyílt É felé. Az ajtó részletei (kávák, küszöb, záradék) nem maradtak meg. A fal alsó részének felülete végig kormos, átégett, ez bizonyára az átégett és lezuhant fafödém miatt van így. A fal K-i végén 20×20 cm-es, függőleges visszaugrás figyelhető meg, mely még az emeleti falszakaszon is követhető. Ez legvalószínűbben füstcsatorna volt, azonban meglepő módon az ÉK-i sarokban semmiféle fűtőberendezés nyoma nem látható, s a burkolaton sem került elő tüzelőberendezés maradványa.

A K-i fal alsó része enyhén rézsűs kiképzésű. A fal a természetes sziklán nyugszik. Alsó részét átégett, kormos, de eredetileg fehérre meszelt vakolat fedi. A fal déli vége annyira lepusztult, hogy a DK-i sarok előtt 1 m hosszan már csupán csak az alsó kősor maradt meg. A falban semmiféle nyílás nem található. A fal igen vastag (230 cm), hiszen egykor ez alkotta a K-i, külső várfalat, mely előtt ma egy keskeny, 167 cm széles folyosó húzódik.

A 98 cm vastag déli fal Ny-i vége ugyan viszonylag magasán áll ma is, azonban K-i kétharmada erősen lepusztult. Mindazonáltal bizonyos, hogy a földszinten nem nyílt ajtó innen D felé. A fal Ny-i harmadában 90

cm széles, 40 cm mély, 130 cm magas, szegmensíves záradékú fülke (almárium) található. Alja a járószint felett 53 cm-nél valószínűsíthető. A 25. helyiség felett volt emeleti tér déli falából csupán a Ny-i szakaszon marad meg egy rövidke szakasz. Az inventáriumok alapján azonban valószínűsíthető, hogy az emeleti térbe D felől lehetett bejutni, tehát valószínűleg a falban, alighanem annak tengelyében ajtó nyílt valaha.

A szobában előkerült leletanyag zömét a már említett habán kályhacsempe-töredékek tették ki. Néhány kandallókonzol- ill. reneszánsz párkánydarab is volt az omladékban. A szoba ÉK-i sarkában megmaradt téglapadló végleges letisztítása során egy vascsiga és a hozzá tartozó kampó is előkerült.

Részben feltárt helyiség a Ny-i szárnyban

A „Középső vár” Ny-i felének É-i vége és az ÉNy-i falszoros egymáshoz való viszonyának vizsgálatát már 2004-ben elkezdtük. Az akkor 15. területnek nevezett részen folytattuk idén a feltárást. Hamarosan kiderült, hogy itt egy közel négyzetes alaprajzú, önálló helyiséggel van dolgunk (15. sz.). A földes padlójú helyiség É-i falának ugyan csak egy rövidke csonkja került elő (K-i és Ny-i vége az utolsó járószintnél mélyebben lepusztult), azonban a fal helyzete magyarázatot adott arra, hogy az ÉNy-i falszoros belső oldalán álló vastag köpenyfal déli vége miért ér véget éles vonalban. A magyarázat az, hogy amikor a köpenyfal megépült, a 15. helyiség É-i fala már állt, a köpenyfalat ennek építették neki, a köpenyfal ma is látható egyenes déli vége tehát a 15. helyiség azóta elpusztult É-i falának lenyomatát őrzi.

A 15. helyiségnek egyelőre csupán az É-D-i kiterjedése állapítható meg pontosan: 7 m. A terület Ny-i fele az egykori járószintnél jóval mélyebben lepusztult, így ma még csak valószínűsíthető, hogy a helyiség Ny-i falát maga a Ny-i várfal alkotta. Ennek alapján a szoba feltehető K-Ny-i kiterjedése kb. 5,5 m. A Ny-i fal feltárása a fal külső síkjának megállapításával függhet össze.

A 15. helyiség bejárata a várakozásnak megfelelően a K-i fal déli harmadában került elő. A hozzávetőlegesen 120 cm széles ajtónyílás küszöbköve és szárkövei ma már nincsenek meg, a kávak is meglehetősen roncsoltak. A fal belső oldalán már korábban megtalált, téglával falazott oldalú fülkéről kiderült, hogy az egy korábbi, szélesebb (120 cm), kőből falazott kávájú fülke beszűkítésével jött létre. A 2004-ben megtalált, sárba rakott falról kiderült, hogy az egy kemence maradványa, mely a helyiség közepén helyezkedik el, azonban csak É-D irányú hossza állapítható meg pontosan: 3,5 m. A kemence Ny-i fele a terem Ny-i falával együtt kidőlt. Az oldalfalak legnagyobb mérhető hossza 2,5 m. A kemence nagy valószínűséggel kétosztatú volt, mert az oldalfalak között egy harmadik fal is előkerült. A kemence szája a K-i oldalon nyílt, tulajdonképpen a száj előtti padka DK-i sarka maradt meg épen napjainkig. A padka magassága a helyiség járószintje felett 72 cm-nél húzódik. A padka felületét sima felületű kőtömbökből alakították ki (ezek

egyike a másodlagos helyzetű, élszedett szemöldökkőtöredék), a kőtömböket vaskapcsokkal fogták össze.

A területet fedő igen vékony omladék- ill. humuszrétegből nagyon kevés leletanyag került elő, ezek jösszerevével csupán 17. századi használati cserépedények töredékei voltak. Említésre méltó viszont egy itt előkerült bronzcsipesz. A 15. helyiség bizonyosan azonosítható a 17. századi inventáriumokban a Ny-i palotaszárny É-i végén emlegetett konyhával.

Egyéb megfigyelések

A fent ismertetett kutatási területeken kívül néhány ponton újabb megfigyeléseket tehattunk. A 12. helyiségben megkezdődött romtalanítás során kiderült, hogy a helyiség déli, szélesebb szakaszának oldalfalaiba egy-egy 2 m széles, 50 cm mély, szegmensíves záradékú (feltehetően ülő-)fülke mélyed. A fülkék É-i kávája rézsús, a déli azonban egyenes. Az áthidaló ívek téglából készültek. Egy kőrakásból egy késő gótikus, bonyolult tagozatú, kívül-belül pálcataggal díszített, keresztosztós ablak szárkövének töredéke került elő. A faragvány a 15. sz. végére datálható, kézzelfogható bizonyítékként a vár átépítésére a Szapolyai-család birtoklásának idején.

Még egy sajátos nyomát fedeztük fel a vár késő gótikus átépítésének. A 12. helyiség feletti emeleti tér déli falában egy egykor oda beépített, azonban onnan valamikor már kihullott, másodlagos helyzetű gótikus kőfaragvány (véltetően egy szemöldökgyámos nyílás kerettöredéke) lenyomata figyelhető meg.

Kisebbségi megfigyelést végeztünk az ÉNy-i falszoros közepén 2004-ben megtalált, akkor még pincének vélt boltozott tértől D-re, a 19. területen. Célunk e tér déli végének meghatározása volt. A vizsgált területen a boltozatmaradvány széle DNy-i irányba fordult, ezzel bizonyossá vált, hogy a boltozott tér nem lehet nagyobb, mint 4×4 m. Megközelíteni csakis felülről lehetett, így az aligha volt pince, inkább a 17. századi inventáriumokban emlegetett, rendszeresen a kápolna (20. helyiség), a konyha (15. helyiség) és a „Kútbástya” (ÉNy-i bástya) szomszédságában leírt „Csatornás kút”-tal azonosítható. Bizonyára egy alul nagyobb, de felül összeboltozott ciszterna lehetett.

SIMON ZOLTÁN

300. Répcelak, Gyepre-dűlő

(Vas megye) U

2006. április 3. és május 6. között feltárást végeztünk a lelőhelyen (Hrsz.: 952-954, 962, 969-971), mely a város K-i szélén a Gyepre-dűlő (Gyöpre-dűlő) nevű határrészen, a mai Hunyadi János utca folytatásában található. A terület viszonylag alacsony térszint mutat, az átlag tengerszint feletti magasság 138,3 m. A Répce és a Rába közötti egykor vízjárta területen, kisebb kiemelkedések, elhagyott mederszakaszok utalnak az egykori természeti viszonyokra, valamint a dűlő elnevezése is vizes, vizenyős területre utal. A 19. sz. végén a Répce ára-